

Ölümünün 19. Yılında Doğan Avcıoğlu'nun Anısına...

Nazif EKZEN(*)
Ankara, 29 Ekim 2002

Kasım 1983 tarihinde kaybettiğimiz Doğan Avcıoğlu'nun ölümünün 19. yılındayız. Bu yazı bir anma yazısı olmaktan öte, Cumhuriyetin yakın ve günümüz tarihinde derin izleri olan, düşün-eylem insanı ile ilgili bellekleri tazelemek amacını taşımaktadır.

"Önümüzde iki yol var; ilk yol Batı merkezlerinde çoktan çizilmiştir ve Sevr Antlaşması'nın ekonomik planda yürürlüğe konulmasından ibarettir. Bu neo-kolonyal ekonomik büyüme modelinin siyasal sistemi örtülü ya da örtüsüz faşizmdir. İkinci yol, Sevr'i yırtıp günümüz koşullarında Lozan'a yönelmektir" (Devrim ve Demokrasi Üzerine, 1980, 69-70-71).

"Ülkemiz, emperyalist çemberi kırıp 'neo-kolonyal' faşist sürüklenişten kurtulmayı başarabilecek midir? Koşulların iyimsەرliğe pek yer vermediği açıktır. Bu konuda hayli kötümser olmayı gerektiren nedenler ortadadır. Türkiye, büyük olasılıkla, ilk modeli yaşayacağına benzemektedir. Belki de ikinci model, ilk modelin içinden çıkacaktır" (Devrim ve Demokrasi Üzerine, 1980, 69-70-71).

Bu iki paragraf; Şubat 1980 tarihinde yayımlanan, D. Avcıoğlu'nun 1969 - 1979 yılları arasında, çeşitli yayın organlarında çıkmış siyasal ve ekonomik görüşlerinin toplandığı, "**Devrim ve Demokrasi Üzerine**" kitabına,

(*) Turizm Bakanlığı emekli müsteşarı.

giriş olarak hazırladığı, 1 Ocak 1980 tarihinde tamamlanmış olan, 65 sayfa-
lık değerlendirmesinin son üç paragrafından ikisidir.

1 Ocak 1980 tarihinde baskıya giren kitap piyasaya çıktığında, ünlü 24 Ocak 1980 kararları henüz açıklanmamıştır, 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin ayak sesleri, 5 Ocak günü Cumhurbaşkanına verilmiş olan Muhtıra nedeniyle hissedilmektedir. Avcıoğlu, baskının son aşamasında haberdar olduğu 5 Ocak muhtirasını yazdığı önsözde değerlendirecek ve ayak seslerini; "o zaman ne olacaktır? Kimse bu tatsız soru üzerinde düşünmeye niyetli değil", diyerek endişelerini açıklayacaktır.

Bütünüyle, 1979 ara seçimleri sonrasında kasım ve aralık aylarında kalemeye aldığı kitabın bu giriş bölümünün başlığı, "demokrasi öldü yaşasın demokrasi"dir. Bu başlığı taşıyan bölümün giriş paragrafını hatırlatmak, yukarıda yer verdiğimiz iki paragrafı açıklamadan önce, bana göre çok önemli; "Cici demokrasi, Yön ve Devrim yazarlarının çok kullandıkları bir deyimdi. Bununla, çok partili siyasal sistemimizin halk iktidarı anlamına gelen demokrasiden çok uzak düştüğünü, 'sesli azınlık' diyebileceğimiz bir, iki milyon kişiye nimetler ve çok geniş olanaklar sağlarken, 'sessiz çoğunluk' diyebileceğimiz gerçek halk kitlesini sistemin dışında bıraktığını, sermaye özgürlüğünü alabildiğine genişletirken, halk kitesinden yana eylem ve düşüncüyü çok sınırladığını belirtmek isterdik. Siyasal liberalizm yanlıları 'cici' deyimine nedense çok takılırlar, bizi demokrasi düşmanlığı ile suçlardı. Demokrasinin biçiminden çok özüne inandığımız ve demokrasiyi siyasal liberalizmden ibaret saymadığımız için suçlamalara pek aldırmaz etmezdik."

Avcıoğlu'nun 1979 yılının aralık ayında sözünü ettiği neo-kolonyel büyüme modeli nedir? Uzun bir alıntı olacak ama gerekli.

"Önerilen modele göre, iç pazar için tüketim malları yapımı yerine, ihracata dönük hafif sanayiler geliştirilecektir. Artan ölçüde döviz yutan, dövize doyamaz bir canavara benzeyen içe dönük dayanıklı tüketim malları sanayii ve benzerleri, ihracat yapmaya çalışacaklardır. İç pazarın giderek tıkanması da, dayanıklı tüketim mallarında dış pazar sorununu ortaya çıkartmaktadır. Ne var ki iç pazara yüksek kârla satmak kolaydır, ihracat ise daha az kârlı ve güçtür. İhracat sanayileri, düşük ücret ödenen sanayilerdir. Bunun içindir ki ihracata yönelik sanayi, ücretlerin sınırlanması, toplu sözleşme sisteminin ve sendikaların etkinliğinin azaltılması gibi önlemleri gerektirir.

Modelin ikinci ögesi, sebze ve meyvacılık gibi ihracata yönelik alanlara önem verilecek olan tarım kesiminin destekleme alımları gibi siyasal müdahalelerden arındırılması, pazar ekonomisi koşullarının ege-men kılınması ve tarımın sanayiye eskisinden daha çok kaynak transfer etmesidir. Bu da tarım ürünlerinde düşük fiyat ve tarımın vergilendirilmesi demektir. Oysa tarımın vergilendirilmesi ve destek alımlarından vazgeçilmesi, siyasal partilerimizin intihar saydıkları önlemlerdir. Satılmadığından denize dökülen ya da çürütülen milyarlarca liralık çay ve tütün, ‘cici demokrasinin’ ödediği kaçınılmaz faturalardan biridir. Ülkemizde yalnızca büyük sanayici ve bankacıya dayanan bir partinin iktidar olabileceği koşullar yoktur. Büyük sanayi yararına ciddi bir vergi reformu, ‘cici demokrasinin’ cılız omuzlarının kolayca kaldırabileceği bir yük değildir.

Modelin üçüncü ögesi KİT’lerin Pazar ekonomisi koşullarında çalışması ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurmaktan kurtulmasıdır. Bu da işçi sayısının siyasal nedenlerle şişirilmesinden kaçınılması, yine siyasal nedenlerle KİT ürünlerinin fiyatlarının düşük fiyatlarla satılmasından vaz geçilmesi demektir. Bir çeşit ‘işsizlik sigortası’ işlevi yerine getiren KİT’ler ve benzeri kamu kuruluşları, politikacıların kolayca vazgeçemeyecekleri belli başlı kudret kaynaklarından biridir. KİT’ler, demokrasi ağalarının bir çeşit çiftlikleridir. Onun içindir ki, ‘cici demokrasi’ döneminde KİT’lerin reformu otuz yıldır gündemde olduğu halde bir türlü gerçekleştirilememiştir.

Modelin dördüncü ögesi, dış ticaret kesiminde, bazı temel ithalat ve ihracat malları dışında, döviz fiyatlarının serbestçe oluşturulmasına izin verilmesi, sermaye, para ve döviz piyasalarına işlerlik kazandırılmasıdır. Belli temel ithalat ve ihracat mallarına, mini devalüasyonlarla desteklenecek bir sabit kur uygulansa bile, geri kalan mallar ve işçi dövizleri için döviz kuru serbestçe oluşacak. Türk lirası bu kesimde serbestçe dalgalanacak, belki de sürekli devalüasyona uğrayacaktır. Sürekli devalüasyon, gereksiz üretim, durgunluk, işsizlik ve pahalılık anlamına gelebilir. Ama içte dışta serbesti esastır. Batının Türkiye’ye modeli kabul ettirmekle görevlendirdiği OECD’nin Genel Sekreteri Van Lennep, ‘ihracata dönük ekonomi politikası ve açık pazar sistemi uygulaması’ diye yeni yolu tanımlamaktadır.

Kısaca Türkiye’den istenen ‘neo-kolonyal’ açık pazar sistemine dayalı büyüme modeli, bir rahatlık ve kolaylık modeli değildir. Yerli ve

yabancı sermaye yararına, uzun süreli bir ekonomik sıkıyönetim düzeni sözkonusudur."

Bu değerlendirmenin yapıldığı tarih, yukarıda vurguladığımız gibi 1979 yılının Aralık ayıdır. Ocak 1980-Kasım 2000 arasında yaşanan 20 yıllık dönem tam tarif etmiyor mu? Ne diyor Avcıoğlu; Türkiye büyük olasılıkla, ilk modeli yaşayacağına benzemektedir. Türkiye ilk modeli yaşıyor.

Son üç yıldır, sonuçlarını çok açık bir biçimde gündelik yaşamımızda gördüğümüz, bu dönemin, (1980-2000) niteliği konusunda tereddütleriniz var mı? Açıklamayı 1980 sonrası uluslararası iş bölümü mimarlarından Dünya Bankası'nın 1990'lı yıllardaki başekonomisti J.E, Stiglitz'in çok yeni bir değerlendirmesi ile yapalım (Ekim, 2002). **"1980 sonrasının uluslararası işbölümünün anayasası kabul edilen 'Washington Consensus'un esas kabul ettiği kararlar, 'ekonomik akılcılık - nedensellikten' öte ideolojik kararlar olup uygulamasında ve sürdürülmesinde IMF, 'Colonial Ruler' olarak davranmıştır."**

Türkiye geçen yirmi yıllık dönemde ilk modeli yaşadı. Bu gün yaşadıklarının somut sonuçlarını daha iyi değerlendirebilecek noktaya geldi mi? Avcıoğlu'nun; "belki de ikinci model ilk modelin içinden çıkacaktır" noktasına gelindi mi?

Bu sürecin sonunda mıyız? Her şeye karşın biz, Avcıoğlu'nun çalışmasında ayırt ettiğimiz üçüncü paragrafa yer vererek bu yazıyı bitirmek istiyoruz.

"Gelecek ne gösterir tam bilinmez. Fakat gerçeklere dayalı ölçülü bir iyimserliğin başarının ilk koşulu olduğunu akıldan çıkarmamak gerek. Türkiye onurlu varlığını sürdürmek için -son günlerin moda deyişi ile söylersek- başarılı olmaya mecburdur, mahkumdur."

Yaşamımın en güzel döneminde tanıdığım, çok şey öğrendiğim, Avcıoğlu'nu; ölümünün üzerinden geçen ondokuz yılın sonunda saygı ile anıyorum.